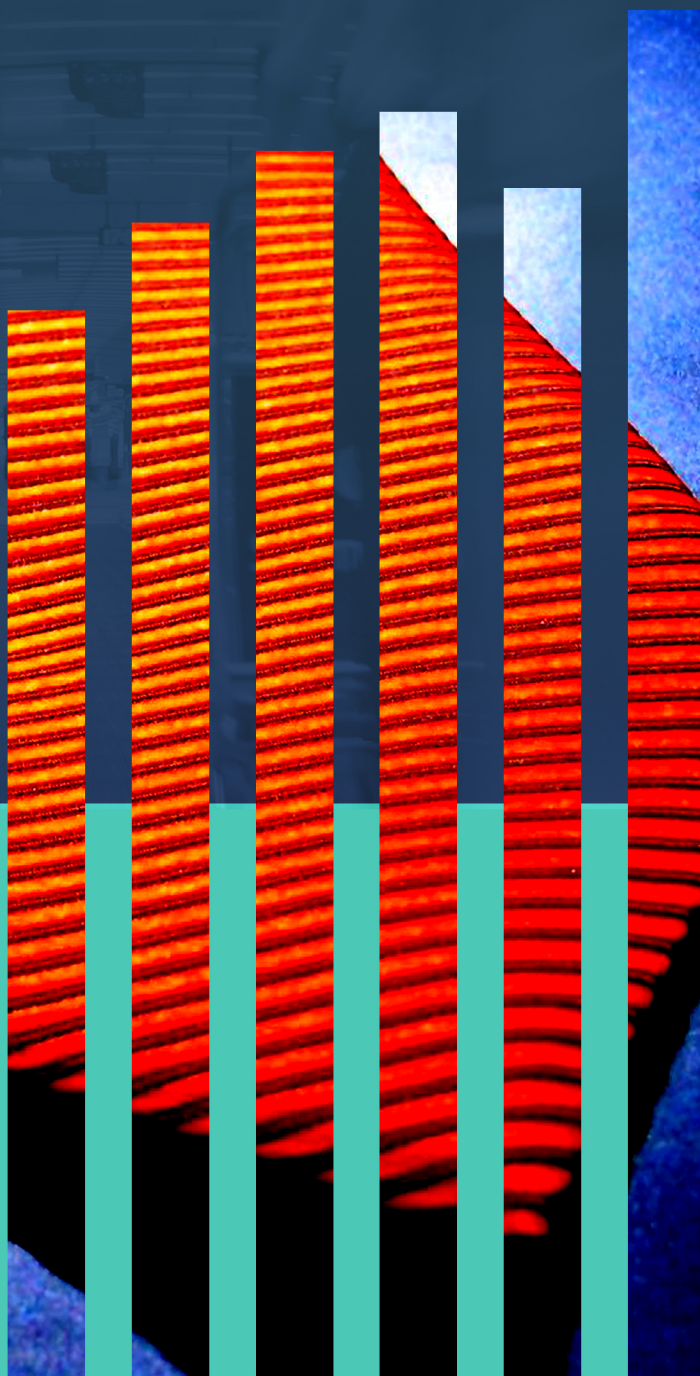

19

02

ГОДИШНИК

„ИКОНОМИКА И БИЗНЕС“

ДЕПАРТАМЕНТ „ИКОНОМИКА“

2019

Годишник „Икономика и бизнес“ 2019

Департамент „Икономика“

Научен редактор: доц. д-р Ренета Димитрова

Технически редактор: доц. д-р Едуард Маринов

© Дизайн и предпечат: Таня Йорданова, Жанет Цанова

© Издателство на Нов български университет, 2021

София 1618, бул. „Монтевидео“ 21

www.nbu.bg

www.bookshop.nbu.bg

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части от книгата под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна, презапис или по друг начин – без писменото разрешение на издателството.

ISSN: 2534-9651

СЪДЪРЖАНИЕ

6

Доброволното пенсионно осигуряване като стратегическо предизвикателство за пенсионния пазар в България

Проф. д-р Иванка Данева

40

Средства за постигане на потребителска лоялност – маркетингов подход с възвръщаемост

Доц. д-р Надежда Димова

15

CRM, програма за клиентска лоялност и природа на кооперацията

Доц. д-р Иван Боевски

48

Теоретични основи на изследването на стейкхолдър мениджмънта в българските кредитни кооперации

Доц. д-р Иван Боевски

Гл. ас. д-р Красимир Костенаров

32

Изискванията към новите участници на пазара на жилищни кредити в контекста на правната рамка, установена с директива 2014/17

Доц. д-р Ренета Димитрова

60

Members' Satisfaction as Main Element of Sustainable Cooperative Development in Bulgaria

Гл. ас. д-р Красимир Костенаров

Гл. ас. д-р Ангел Саров

Доц. д-р Иван Боевски

71

Измерване на използваемостта на бета коефициента на капиталовия пазар в България

Гл. ас. д-р Красимир Костенаров

81

Коинтеграционен анализ на фючърските цени на кафето

Гл. ас. д-р Нигохос Канарян

Валентин Гуров

89

Контрол върху изпълнението на бюджета на предприятието

Гл. ас. д-р Ралица Димитрова

101

Bulgarian Economy and Banking as of Mid-2019: Results and Outlook

Гл. ас. д-р Емил Калчев

107

Нови регулаторни рамки в банковия надзор

Гл. ас. д-р Надя Ненкова

114

Холистичните измерения на маркетинг базираната организация

Гл. ас. д-р Димитър Трендафилов

125

Дигитализация в бизнеса и контрола

Гл. ас. д-р Пламен Илиев

135

Африканската континентална зона за свободна търговия: защо Африка се връща към мултилатерализма

Доц. д-р Едуард Маринов

148

Международните валутни резерви и прилагането на икономическата политика

Доц. д-р Ирена Николова

155

Теория на индустриалната политика и нови измерения в контекста на глобалните промени

Гл. ас. д-р Елена Спасова

170

От „червена“ икономика към „лилава“ икономика? Алтернативни стопански модели и нова ценностна парадигма

Гл. ас. д-р Радосвета Кръстанова

АФРИКАНСКАТА КОНТИНЕНТАЛНА ЗОНА ЗА СВОБОДНА ТЪРГОВИЯ: ЗАЩО АФРИКА СЕ ВРЪЩА КЪМ МУЛТИЛАТЕРАЛИЗМА?

Доц. д-р Едуард Маринов

Департамент „Икономика“, Нов български университет

eddie.marinov@gmail.com

Резюме: Споразумението за създаване на Африканска континентална зона за свободна търговия влезе в сила на 30 май 2019 г., а на 9 юли всички държави на континента се присъединиха към него. Ако Споразумението проработи според очакванията, то ще свърже 1,3 млрд. човека, ще формира икономически блок с БВП от 3,4 трилиона USD и ще стимулира вътрешноконтиненталната търговия. Целта на статията е да се проследи процесът на икономическа интеграция в Африка,

да се изследва мотивацията, обуславяща усилията на Африка за постигане на многостранна търговска либерализация, да се анализират основните елементи и да се оценят потенциалните ползи от създаването на Африканската континентална зона за свободна търговия.

Ключови думи: теория на икономическата интеграция, интеграция на развиващите се страни, ЗСТ, икономика на Африка.

THE AFRICAN CONTINENTAL FREE TRADE AREA: WHY IS AFRICA TURNING TO MULTILATERALISM?

Assoc. Prof. Eduard Marinov, Ph.D.

Department of Economics, New Bulgarian University

eddie.marinov@gmail.com

Abstract: The Agreement establishing the African Continental Free Trade Area entered into force on 30 May 2019 and on 9 July all countries on the continent joined it. If the massive deal works as hoped, it will connect 1.3 Billion people, create a 3.4 Trillion USD economic bloc, and heat up commerce within the continent itself. The article aims at tracing the process of economic integration in Africa, dis-

cussing the rationale behind Africa's current efforts to achieve multilateral trade liberalization, analyzing the main features and assessing the potential benefits of the implementation of the African Continental Free Trade Agreement.

Keywords: economic integration theory, developing countries integration, FTA, African economy.

Въведение

На 7 юли в Ниамей, Нигер, държавните и правителствените ръководители на всички африкански държави се срещнаха, за да подпишат документите за разширяване на континенталната зона за свободна търговия. Ако зоната заработи според очакванията, тя ще свърже 1,3 млрд. човека, ще формира икономически блок с БВП от 3,4 трилиона USD и ще стимулира вътрешноконтиненталната търговия. Присъединяването на всички държави към това споразумение показва, че „Африка се движи в различна посока от другите региони в света – лидерите на континента предприемат стъпки към интеграция, докато доста от глобалните играчи се отклоняват от многостранните търговски преговори“ (Shao, 2019).

Споразумението за създаване на Африканска зона за континентална свободна търговия (AfCFTA) влиза в сила на 30 май 2019 г. Решението за нейното изграждане е прието на 18-ата редовна сесия на Асамблеята на държавните и правителствените ръководители на Африканския съюз, проведена в Адис Абеба, Етиопия, през януари 2012 г. По отношение на броя на участващите страни AfCFTA е най-голямата зона за свободна търговия в света от създаването на Световната търговска организация досега. Прогнозите на Икономическата комисия за Африка (UNECA) сочат, че AfCFTA има потенциал не само да увеличи вътрешноконтиненталната търговия с 52,3% чрез премахване на вносните мита, но дори да удвои тази търговия, ако бъдат намалени и нетарифните бариери (UNECA, 2019, р. 3). Към 7 юли 2019 г. единствено Еритрея все още не е подписала консолидирания текст на Споразумението.

Влизането в сила на Споразумението е знаменателен момент в процеса на интеграция в Африка, който започва веднага след като страните на континента придобиват своята независимост. Основните цели на AfCFTA са да изгради единен континентален пазар на стоки и услуги, със свободно движение на работници и инвестиции и по този начин да се проправи път за ускоряване на създаването на митнически съюз. Зоната

ще стимулира също и вътрешноконтиненталната търговия чрез по-добра хармонизация и координация на либерализацията и инструментите за улесняване на търговията в рамките на регионалните интеграционни общности (РИО) и в Африка като цяло. Очаква се AfCFTA да повиши и конкурентоспособността на фирмите и на отраслите, разкривайки възможности за производство в по-големи мащаби, за по-широк достъп до континенталния пазар и по-добро преразпределяне на ресурсите.

Целта на статията е да се анализира AfCFTA от историческа, теоретична и икономическа гледна точка. В първата част е проследен процесът на икономическа интеграция в Африка, втората съдържа теоретичната обосновка на сегашните усилия на африканските страни за постигане на многостранна либерализация на търговията, а в последните две са изследвани основните характеристики и са оценени потенциалните ползи от прилагането на Споразумението за Африканската зона за континентална свободна търговия.

Кратка история на икономическата интеграция в Африка

Регионалната интеграция в Африка е заявена приоритетна цел както на африканските правителства, така и на световните донорски организации още от ранните години на получаването на независимост. Тя трябва да адресира динамиката на глобализиращата се икономика като средство за осигуряване на конкурентоспособност чрез по-добрите възможности, които предоставя в областта на международната търговия. В случая на Африка това е с още по-голямо значение заради колониалното наследство, недоброто управление и множеството конфликти (UNECA, 2010, р. 23). Във връзка с това регионализмът се разглежда като фактор, подпомагащ решаването на политическите и икономическите проблеми на континента.

От края на 50-те години на миналия век регионалната икономическа интеграция, макар и в нейните по-недоразвити форми,

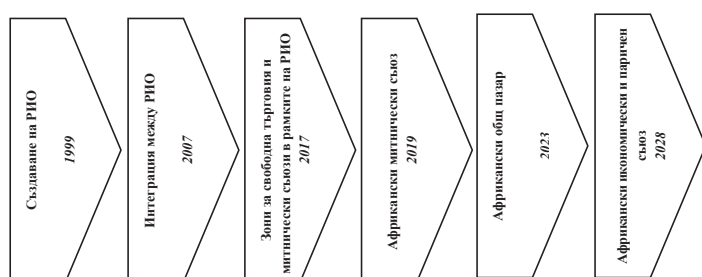
започва да си пробива път и в Третия свят. Целта е да се постигне политическо обединение, институционализирано в учредяването на Съюз на африканските държави и правителство на този съюз. Освен политическите цели през този период се формира и идеята за икономическата независимост – „страните да са в състояние да развиват икономиката си въз основа на вътрешните си закономерности и потребности и да участват в международните икономически отношения при спазване на принципите на равнопоставеност и взаимна изгода“ (Малхасян, 1979, с. 56).

На 25 май 1963 г. 32 държави сформират Организацията за африканско единство (ОАЕ) с крайна цел създаването на континентален съюз. Организацията приобщава и държавите, които искат незабавно обединение, и тези, които вярват в постепенното му постигане. През периода между първите години след нейното създаване до подписването на Договора от Абуджа обаче ОАЕ все повече губи своето влияние и значение. Основната ѝ роля се ограничава до това да бъде медиатор при решаване на спорове и вътрешни и международни конфликти. Икономическите въпроси остават на заден план, поради което и Матюс описва организацията по-скоро като политическа, отколкото като икономическа (Mathews, 2008, р. 32). Въпреки това по време на срещите на държавните и правителствените ръководители се заражда и развива идеята за икономически съюз, което в крайна сметка води до подписването на Договора за създаване на Африканската икономическа общност (ДАИО). Заради неефективността на ОАЕ през 1999 г. в Сирт се провежда извънред-

на среща, на която се приема декларация за създаването на Африкански съюз (АС), който да замени ОАЕ. Сред целите на декларацията е и ускоряването на процеса на изпълнение на ДАИО. На 9 юли 2002 г. в Дърбан Организацията за африканско единство официално е преобразувана в Африкански съюз.

Договорът от Абуджа, с който се учредява АИО, е подписан на 3 юни 1991 г. и влиза в сила през 1994 г. АИО е създадена като част от АС, като основният мотив е необходимостта да се намали икономическата зависимост на африканските държави от трети страни и да се стимулират икономическото развитие и икономическият растеж. Договорът задава план за изграждането на Африкански икономически и паричен съюз (с обща валута) до 2028 г., предвиждащ шест етапа, които трябва да бъдат изпълнени за постепенното създаване на АИО в рамките на 34 години (фиг. 1). Възприет е интеграционният подход, който зависи до голяма степен от успеха на интеграцията в рамките на регионалните интеграционни общности (РИО) (Mlenga, 2012, р. 2). В Договора изрично е заявено, че АИО ще бъде създадена основно на базата на координиране и постепенна интеграция на дейностите на РИО. Затова и те са определени като изграждащите блокове на АИО. Идеята на етапния подход е, че най-напред интеграцията трябва да бъде осигурена на регионално ниво чрез формирането и укрепването на регионални интеграционни общности, които в определен момент ще се слеят в АИО.

Засиленото регионално търговско сътрудничество чрез премахване на вътрешнорегионалните търговски ограничения

Фигура 1. Етапи за създаване на АИО.

Източник. Съставено от автора.

(т.е. тарифни и нетарифни бариери) е важна стратегия за справяне с предизвикателствата, породени от малките вътрешни пазари, ограничените икономии от мащаба и маргинализацията на африканските икономики в световната търговия. В резултат от тези фактори в Африка са създадени множество търговски блокове, целящи намаляване и премахване на търговските бариери, като почти всяка страна е част от повече от едно преференциално търговско споразумение (Kalenga, 2013, p. 1). Това води до проблема с припокриването на членството в множество и често противоречащи си търговски режими, което може да се разглежда като ограничение за ефективното изпълнение на съответните търговски ангажменти за всяка интеграционна схема. Многобройните търговски споразумения в Южна и Източна Африка, вариращи от двустранни споразумения между отделни държави до зони за преференциална и свободна търговия (ЗСТ) и митнически съюзи (МС), представляват огромно предизвикателство за бизнеса, митническите администрации и други частни и правителствени органи, участващи в управлението или имащи за задача улесняване на търговията.

В общи линии обаче може да се каже, че се отчита значителен напредък в осъществяването на етапите на създаването на АИО. Повечето РИО изпълняват задълженията си по ДАИО по график, при някои има известно закъснение, а други дори изпреварват сроковете. Въпреки че РИО полагат доста усилия за реализирането на първите три етапа, заложи в ДАИО, чрез приемане на поетапна отмяна на митата във вътрешно-регионалната търговия, се наблюдават много разлики помежду им – някои РИО все още не могат да създадат ЗСТ, докато в други вече действа дори митнически съюз. Темпът на напредък не е еднакъв и при наличието на припокриване на членството на много държави в две и повече РИО е задължително да се вземат стратегически решения. Във връзка с това създаването на Африканската континентална зона за свободна търговия може да се разглежда като първа стъпка към континентален митнически съюз, общ па-

зар и като крайна цел – напълно функционираща АИО.

Мотивацията, стояща зад стремежа на Африка за мултилатерална интеграция

В тази част на изследването ще бъде разглеждана теоретичната основа за различната мотивация на развиващите се и на най-слабо развитите страни да участват в многостранни споразумения за международна икономическа интеграция, за да се намери отговор на въпроса защо в момента Африка полага толкова много усилия за континентално търговско споразумение и многостранна либерализация, когато повечето от участниците в глобалната икономика се насочват към двустранни търговски споразумения и дори налагат мерки, напомнящи на чист протекционизъм.

В повечето случаи теориите за икономическата интеграция и ползите от нея – и тези за динамичните ефекти, но особено за статичните ефекти на интеграцията, не са приложими по отношение на слаборазвитите и развиващите се страни. Една от причините е, че проблемите на тези страни са свързани с икономическото развитие, а не толкова с относителните промени в характеристиките на производството и потреблението. Още Балаша твърди, че теоретичната литература по въпросите на икономическата интеграция разглежда митническите съюзи само сред индустриализираните държави (Balassa, 1965, p. 16).

Традиционната теория приема, че колкото по-големи (в икономически план) са участващите страни, толкова по-значителни ще бъдат ползите от интеграцията. Според Абдел Джабер, ако размерът на икономиката се измерва с брутния национален продукт, ползите от интеграцията за развиващите се страни са незначително малки (Abdel Jaber, 1971, p. 262). Балаша пък смята, че ползите от интеграция зависят не единствено от размера на участващите страни, но и от техния темп на икономически растеж. Следователно, тъй като развиващите се икономики растат с по-високи темпове от вече развитите, ползите от интеграцията за

тях биха били още по-големи (Balassa, 1961, р. 38). Друг възможен измерител на размера на интеграционната общност е броят на населението. Според този критерий развиващите се страни със сигурност ще имат полза от участието си в интеграционни процеси, тъй като обикновено са пренаселени (Hosny, 2013, р. 144).

В общи линии развиващите се държави са специализирани в производството на продукти на първичния сектор, в което няма нищо лошо, ако икономическият излишък, получен от този сектор, може да се преразпредели и инвестира ефективно в останалите (Abdel Jaber, 1971, р. 256–257). В повечето случаи обаче това не е така, поради което по-голяма част от развиващите се страни предприемат политика на диверсификация и заместване на вноса за ускоряване на икономическия растеж. Същевременно балансиран растеж може да бъде постигнат и чрез увеличаване на размера на пазара, използване на икономии от мащаба и разширяване на вътрешносекторната търговия, т.е. чрез икономическа интеграция, но за да се постигнат тези ефекти е необходима силна воля – както икономическа, така и политическа.

В миналото развиващите се страни са търсели мотивация за икономическа интеграция в ползите от отклоненията в търговията, от заместващата вноса индустриализация и теорията на учебното поле. По-късно, с въвеждането на идеите за динамичните ефекти от интеграцията, те започват да намират обосновка за интеграция в икономии от мащаба, създаването на инвестиции, технологичния трансфер и т.н. Днес обаче интеграционните инициативи на развиващите се страни далеч надхвърлят подобни аргументи – повечето от тях предприемат политики на търговска либерализация и дерегулация като част от цялостните им програми за стабилизация, съгласувани с международните организации. Този подход има за цел политиките на икономическа интеграция да станат съвместими и допълващи спрямо останалите политики за насърчаване на международната конкурентоспособност. Затова повечето

развиващи се държави разглеждат икономическата интеграция като инструмент за по-конкурентно включване в глобалната икономика (Hosny, 2013, р. 143).

Липси приема, че колкото по-нисък е делът на международната търговия в БВП на страните-членки, толкова по-големи са очакваните ползи от МС по отношение на благосъстоянието (Lipsey, 1960, р. 508–509). Това е много съществено за развиващите се държави, защото търговията като процент от БВП в страните с ниски доходи винаги е била по-малка, отколкото в тези с високо ниво на доходите, въпреки че през последните години диспропорцията спада (Hosny, 2013, р. 144–145). Същото обаче не се отнася за страните със средни нива на доходите и за най-слабо развитите страни – при тях делът на търговията от БВП е дори по-значителен, отколкото в държавите с високи доходи. Оттук може да се направи изводът, че този критерий не е приложим спрямо развиващите се страни, защото подгрупите между тях могат да са с по-голям или по-малък дял на търговия от БВП в сравнение с държавите с високи доходи.

Според Липси МС ще донесе повече ползи по отношение на благосъстоянието, ако делът на вътрешнорегионалната търговия нараства, а този с останалия свят намалява (Lipsey, 1960, с.508–509). Доказано е, че търговията между развиващите се държави винаги е доста по-слаба от тази между развитите, което предполага, че ползите от интеграцията по отношение на благосъстоянието също ще са по-малки.

Други изследователи (Balassa, 1965; Abdel Jaber, 1971) обаче смятат, че това предположение не трябва винаги да се приема за вярно. Те изброяват няколко фактора, които ограничават търговията между развиващите се държави, и изтъкват, че ако тези препятствия се премахнат, е твърде вероятно търговските потоци между развиващи се страни, осъществяващи интеграционен процес, да нарастват. Сред факторите са: първо, ниско ниво на икономическо развитие; второ, неподходяща транспортна инфраструктура и съоръжения; трето, контрол върху чуждестранната

валута и други ограничения на вноса; четвърто, неподходящ маркетинг; пето, липса на стандартизация.

Широко признато е, че най-добрият индикатор за успеха на едно интеграционно споразумение е повишаването на дела на вътрешно- и междурегионалната търговия в общия обем на търговията на страните-членки. Въпреки че е важен аспект на интеграцията, това не трябва да се разглежда като единствената ѝ цел (Inotai, 1991, p. 10). Също толкова значими са и индустриалното развитие, изграждането на адекватна инфраструктура, повишаването на технологичното ниво и т.н. Освен това нарастването на регионалната търговия може да е резултат от отклонения в търговията от по-ефективни и конкурентоспособни външни държави. Ето защо то може да се разглежда като положително само ако е съчетано с подобряване на конкурентоспособността на световните пазари като цяло.

По-голяма част от вноса на развиващите се страни се състои от капиталови стоки. От гл.г. на динамиката интеграцията между развиващите се държави изисква по-съществени инвестиции и след като повечето от тях са внасяни от развитите страни под формата на капиталови стоки, е твърде вероятно обемът на вноса на интегриращите се развиващи се държави да нарасне. Следователно дългосрочната цел на интеграцията между развиващи се страни не трябва да е намаляване на търговията с останалия свят, а по-скоро промяната на нейната структура (Mikesell, 1965, p. 209).

Ако в резултат от интеграция между развиващи се държави настъпят отклонения в търговията на потребителски стоки, това би освободило повече чужда валута за внос на капиталови стоки от трети (развити) държави (Sakamoto, 1969, p. 293). По този начин обемът на търговията с останалия свят може да не се измени или е възможно дори да нарасне, но важното е, че се променя нейната структура.

Друга особеност е, че докато при развитите страни инициатор и катализатор на икономическата интеграция са икономическите групи заинтересувани (Haas and

Schmitter, 1964, p. 705–706), при развиващите се държави много често тя се осъществява първоначално като политическа цел и усилие, което в повечето случаи води до незадоволителни икономически резултати. Процесите на интеграция могат да бъдат интерпретирани и от гледна точка на комбинацията на икономически и политически детерминанти (пак там, с. 713–720).

От казаното дотук става ясно, че съществуват различия между процесите на интеграция при развитите и при развиващите се и слаборазвитите държави. В първите се проявяват основно статичните и динамичните ефекти, описани в класическата и в новата теория за регионалната интеграция. Във вторите мотивацията, стояща зад икономическата интеграция, не може да бъде обяснена само с помощта на посочените ефекти – някои фактори от тях са по-силни, а други, обратното – по-слаби. За да се оценят ползите от интеграцията на развиващите се страни, трябва да се вземе под внимание тяхната специфика, например стадий на икономическото развитие, структура на икономиките, характеристики на производството и търговската политика и др., както и да се имат предвид сложните политически детерминанти на икономическата интеграция при развиващите се държави.

Въпреки че „ползите от либерализацията са важни и очевидни, но те вече са реализирани за повечето от развитите икономики“ (Ackerman, 2016, p. 4), по-ниското ниво на икономическо развитие, малкият обем на вътрешноконтинентална търговия и бързият темп на икономически растеж, както и желанието за по-голяма пазарна и преговорна сила в световната икономика, очертават ползите за африканските страни от създаването на многостранно търговско споразумение като Африканската континентална зона за свободна търговия. „В общ африкански мащаб икономическото въздействие на AfCFTA ще бъде значително – премахването на митата върху вътрешноконтиненталната търговия ще увеличи нетния доход на континентално ниво с 2,8 млрд. USD годишно“ (Shao, 2019).

Африканска континентална зона за свободна търговия: обхват, основни елементи и приложение

Когато бъде завършена, AfCFTA ще бъде зона за свободна търговия на целия континент за онези държави, които са депозирали своите ратификационни инструменти. Заедно със свободното движение на хора и единния пазар на въздушен транспорт тя е водещ компонент на по-широката програма „Програма 2063“ – рамката на Африканския съюз за структурни реформи и развитие. От съществено значение за осъществяване на ползите от AfCFTA са инициативите на АС за стимулиране на вътрешноконтиненталната търговия, програмите за развитие на инфраструктурата и за ускорено индустриално развитие на Африка (Tralac, 2018, p. 8). Въпреки че се нарича „зона за свободна търговия“, AfCFTA ще бъде по-близка до всеобхватно споразумение за партньорство, тъй като обхващат и надхвърля търговията със стоки, включвайки услуги, инвестиции, конкуренция и интелектуална собственост.

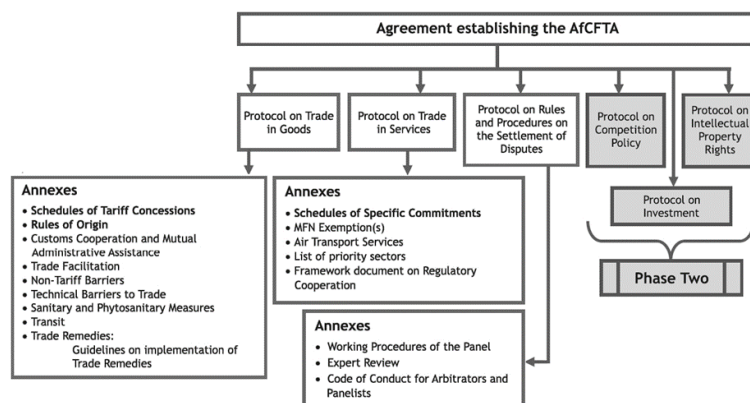
Основните цели на AfCFTA са да създаде единен континентален пазар на стоки и услуги, със свободно движение на работници и инвестиции и по този начин да се проправи път за ускоряване на изграждането на митнически съюз. Той ще стимулира и вътрешноконтиненталната търговия чрез по-добра хармонизация и координация на либерализацията и инструментите за улесняване на търговията както в рамките на регионалните интеграционни общности, така и в цяла Африка. Очаква се също AfCFTA да повиши

конкурентоспособността на фирмите и на отраслите чрез използване на възможности за мащабно производство, за разширяване на достъпа до континенталния пазар и по-добро преразпределяне на ресурсите.

Основните цели на Споразумението, засягащи търговията със стоки, са постепенно премахване на митата; прогресивно отстраняване на нетарифните бариери; повишаване на ефективността на митниците, улесняване на търговията и транзита; сътрудничество във връзка с техническите, санитарните и фитосанитарните пречки пред търговията; развитие и популяризиране на регионалните и континенталните стойностни вериги; социално-икономическо развитие, диверсификация и индустриализация в цяла Африка.

По отношение на услугите главните цели включват: повишаване на конкурентоспособността на услугите; насърчаване на устойчивото развитие; стимулиране на инвестициите; ускоряване на усилията за индустриално развитие; поощряване на развитието на регионални стойностни вериги; прогресивно либерализиране на търговията с услуги.

Споразумението за AfCFTA е рамков инструмент (Tralac, 2018, p. 2). Във фаза I се договарят търговията със стоки и търговията с услуги, като преговорите по редица въпроси продължават (например относно правила за произход, тарифни отстъпки и т.н.). Фаза II обхваща правата върху интелектуалната собственост, инвестициите и конкуренцията (фиг. 2).

Фигура 2. Фази на прилагане на Споразумението за AfCFTA
Източник. Tralac, 2019, p. 5.

Споразумението за AfCFTA определя амбициозен график за по-нататъшни преговори, който обаче може да бъде изменен от държавите-членки. Според Споразумението изпълнените приложения към Протокола за търговия със стоки, приложенията към Протокола за правилата и процедурите за уреждане на спорове и списъкът на приоритетните сектори за търговия с услуги трябва да бъдат представени до юли 2020 г. за приемане в рамките на сесия на Асамблеята на АС. Петте договорени приоритетни сектора на услуги са транспорт, комуникации, туризъм, финансови и бизнес услуги. Преговорите относно правилата за производствена първа ще завършват. Решението на Асамблеята на АС предвижда също, че графикът за намаляване на митата и графици на специфичните ангажименти за търговията с услуги трябва да бъдат представени през януари 2020 г. Предвидено е втората фаза на преговорите да започне през август 2018 г. за договаряне на протоколите за инвестиции, конкуренция и интелектуална собственост. Преговорите обаче все още не са започнали, макар че решението на Асамблеята на АС изисква тези протоколи да бъдат представени за приемане на сесията през януари 2020 г.

Преговорите целят постепенно намаляване и премахване на митата и нетарифните бариери върху стоките. На този етап намерението е в рамките на 5 години (или 10 за най-слабо развитите държави) 90% от тарифните линии да са с нулеви мита. Модалностите предвиждат също членовете да преговарят за чувствителни продукти (при поискване), при които периодът за понижаване на митата до нула би могъл да се удължи – 10 години за всички и 13 години за най-слабо развитите страни. Чувствителните продукти и схемите за намаляване на митата върху тях могат да бъдат различни във всяка двустранна връзка. Търговията в рамките на РИО ще продължи според действащите в тях търговски режими (митнически съюзи или зони за свободна търговия). Новата митническа либерализация в рамките на AfCFTA ще се прилага само спрямо държави-членки, които нямат съществуващо

споразумение помежду си. Например страните, които участват в Южноафриканския митнически съюз (SACU), нямат никакви преференциални търговски споразумения с членките на Икономическата общност на западноафриканските държави (ECOWAS), така че в този случай трябва да се определят тарифни отстъпки (Tralac, 2018, p. 6). AfCFTA предвижда като своя цел създаването на континентален митнически съюз, но това е много далеч във времето.

Както казва номинираният за лидер на AfCFTA Мамаду Исофу, президент на Република Нигер, „бебето AfCFTA е здраво и расте. Трябва да гарантираме, че бебето ще продължава да расте. Решенията, които вземаме, са много критични в това отношение. И когато това бъде постигнато, нашият глас и възможността ни да оказваме влияние също ще се увеличат. По този начин ще бъдем в по-добра позиция да договорим взаимноизгодни партньорства с останалия свят. Сега трябва да се стремим да приключим преговорите и да преминем към фазата на изпълнение, за да поддържаме инерцията на растежа на бебето в Африка ..., сега достигнахме критична точка в процеса на реализиране на визията за създаване на единен африкански пазар. Предстои да влезем в оперативната фаза на това пътуване. Това ще бъде предизвикателство. Въпреки това при постигнатото досега смятам, че сме готови да посрещнем всяко предизвикателство, независимо колко сложно е то. Както се казва в популярната поговорка, „където има воля, има начин“. Нашата воля да продължим това пътуване е силна и непоклатима“ (AU, 2019b, p. 7–8).

Някои факти и данни за Африка

Макар че Африка е вторият по територия и по население континент в света, държавите там са с най-слабо развитата икономика. Основната причина за това е характерът на националните стопанства на повечето от тях, които са ресурсно-базирани, ориентирани главно към развитие на първичния сектор. Държавите в Африка имат нарастваща роля в световната полити-

ка и икономика, най-вече от гледна точка на големия икономически потенциал и на природните богатства, с които разполагат, както и поради преориентацията им към демократични ценности и пазарна икономика.

Общо Африка е най-бедният континент в света – тук все още се усеща негативно влияние на редица фактори, наследени от колониализма, робството, местната корупция, социалистическите икономически политики и междуетническите конфликти. В Африка са съсредоточени повечето от най-слабо развитите държави в света (34), а много от страните са изправени и пред трудности, свързани с преодоляването на бедността, глада, болестите и засушаването.

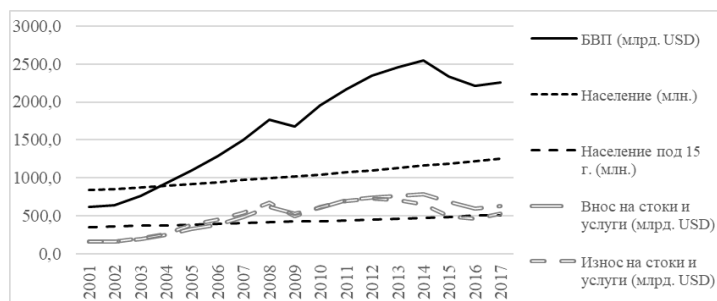
Въпреки всичко през последните години (от 2011 г. насам) това е един от най-бързо развиващите се региони в глобален аспект. Според оценки на МВФ шест от най-бързо развиващите се икономики в света за периода 2001–2010 г. са разположени на юг от Сахара (Ангола – 11.1% средногодишен ръст, Нигерия – 8.9%, Етиопия – 8.4%, Чад – 7.9%, Мозамбик – 7.9%, Руанда – 7.6%), а през 2011–2015 г. държавите със средногодишен темп на растеж от 7–8% са вече седем (Етиопия, Мозамбик, Танзания, Конго, Гана, Замбия, Нигерия) (IMF, 2018).

Основният потенциал за развитие на региона е населението. През 2015 г. то е над 1 млрд. човека, с темп на нарастване от 2.3%, като според сегашните предвиждания през 2050 г. числеността му ще бъде между 1.5 и 2 млрд. човека (UN, 2015). Гъстотата на населението е 42 човека на кв. км (за сравнение в Западна Европа тя е 170, а в Азия – 140 човека на кв. км). Средната възраст в повечето държави в Африка е под 20 години (за сравнение тя е над 30 в Азия и Латинска Америка, 36 в САЩ и над 40 години в Европа и Япония).

Търговските потоци на Африка растат непрекъснато от началото на века, като темпът на растеж е почти два пъти по-висок от този в глобалната икономика, а износът се увеличава по-бързо от вноса (фиг. 4).

Повечето от стоките, търгувани от африканските държави, имат ниска добавена стойност и включват основно суровини (най-вече горива и земеделска продукция). Основните експортни стоки на континента са горивата и минералите – те заемат над половината от износа, от които около 75% са горива. В световен мащаб регионът е основен износител на злато, уран, хром, ванадий, антимон, колтан, боксит, желязна руда, мед и манган.

Африка е силно зависима от вноса на обработени изделия – той е близо 2/3 от общия внос, като почти половината от него (48%) заема вносът на машини и оборудване. Наблюдава се положителна тенденция – вносът на промишлени стоки, машини и оборудване нараства по-бавно от общия (съответно 13 и 12% среден годишен ръст). Обработените стоки и най-вече машините и оборудването продължават да заемат висок дял от вноса. Въпреки че това като цяло може да се оцени като положителна тенденция, тъй като става въпрос за инвестиционни активи, то отразява две основни слабости на структурата на икономиките на континента: първата е продължаващата силна зависимост от внос на средства за производство, която показва, че в африканските държави все още не се е, а трябва да се осъществи технологична трансформация; втората е неуспехът на производствения сектор да заеме полагащото му се от гледна точка на глобалните стойностни вериги място при вноса на потребителски стоки, който, както твърди Али-Динар, пропорционално запазва нивата си от началото

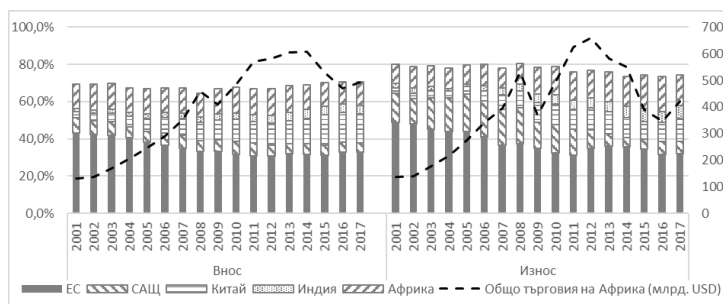
Фигура 3. Основни икономически и демографски показатели на Африка

Източник. World Development Indicators.

на 70-те години на миналия век (Ali-Dinar, 1995, р. 30).

Главните търговски потоци на държавите в Африка са силно зависими от историческите им връзки с останалия свят и особено с Европа. Над 80% от износа на африканските страни са насочени към пазари извън континента; подобен е и делът на

вноса, идващ от външни източници (фиг. 4). Основните търговски потоци на африканските държави, съставляващи близо 80% от общия обем на търговията, са насочени към ЕС (33% за 2018 г.), Китай (16%), вътрешно-континентална търговия (15%), САЩ (5%), Индия (5%), Япония (3%) и Русия (1%).

Фигура 4. Външна търговия на Африка
Източник. UN COMTRADE.

Въпреки че Европейският съюз запазва лидерското си място като търговски партньор, главните тенденции, които се наблюдават в целия регион на Африка, са пренасочването на търговските потоци от ЕС и САЩ към Китай и Индия. Нещо повече – по-внимателното вглеждане в данните за последните 15 години показва, че колебанията в търговията на Африка се дължат преди всичко на движения в същата посока на търговията именно с Китай и Индия. Африканските държави търгуват относително малко помежду си, но имат потенциал да засилят търговията от гледна точка на географската близост, културното наследство и размера на икономиките. След 2000 г. междурегионалната търговия нараства с по-бързи темпове в сравнение с общия обем на търговските потоци, но делът и обемът ѝ остават относително малки.

Не е случаен фактът, че през последните няколко години множество от лидерите на най-големите икономики в света осъществяват визити в региона на Африка – дори и на места, които никой от предшествениците им не е посещавал. Наред с огромното ресурсно богатство и все по-отварящите се пазари, Африка, макар че в момента произвежда малко под 3% от световния БВП, концентрира в себе си над една четвърт (26.2%) от населението в света под 15 години – бъдещите работници и потребители.

Вместо заключение: Потенциалните ползи от AfCFTA

Потенциалът за развитие на региона на Африка несъмнено е огромен. Безспорно е и че през последните години се наблюдава съществено пренареждане на основните външни играчи, а и някои от държавите в региона започват да участват сериозно както в регионалните, така и в световните международни икономически отношения. Създаването на Африканската континентална зона за свободна търговия има потенциал да превърне Африка в сериозен играч в световното стопанство.

Както беше посочено, ако Споразумението бъде спазено, Африканската континентална зона за свободна търговия може да обедини 1.3 милиарда човека, да създаде икономически блок с БВП от 3.4 трилиона USD и да засили търговията в рамките на самия континент. Наред с това то ще е от полза както за африканските, така и за международните инвеститори, тъй като ще улесни възможностите за разширяване на операциите в региона, като по този начин ще повиши нетния доход на континентално ниво, икономическия растеж и благосъстоянието.

От теоретична гледна точка някои от основните потенциални ползи от прилагането на предвидените в Споразумението за

създаване на Африканската континентална зона за свободна търговия инструменти са:

- Производителите веднага получават достъп до: по-евтини суровини и преработени стоки от други африкански страни; по-голямо разнообразие от суровини и преработени продукти; по-голям пазар за своите продукти. Това им позволява да произвеждат по-ефективно и конкурентно и при по-значителни икономии от мащаба.
- Потребителите незабавно печелят от достъпа до по-евтини продукти от други африкански страни и от по-голямото разнообразие от продукти. И двете подобряват тяхното благосъстояние.
- Интеграцията на континенталната търговия спомага да се преодолеят предизвикателствата, свързани с множеството припокриващи се търговски споразумения в Африка.
- Разширеният регионален пазар предоставя стимули за входящи преки чуждестранни и за трансгранични инвестиции. Повечето пазари в Африка са малки, но много инвестиции в индустриалния сектор изискват големи икономии от мащаба, за да бъдат печеливши. Разширеният африкански пазар създава мащаба, необходим за повече инвестиции.
- Интегрираният африкански пазар улеснява конкурентното взаимодействие между африканските фирми, като създава динамични ползи от конкуренцията. За разлика от тях монополите и олигополите имат малък стимул да станат по-ефективни, да намалят разходите или да създадат иновации. Към момента монополните пазари са широко разпространени в цяла Африка, а създаването на възможности на африканските предприятия да се конкурират на пазарите на други държави може да отключи конкурентния натиск, необходим за дългосрочен растеж на производителността.

- По-добрият достъп до вносни суровини и преработени стоки намалява разходите за иновации. Фирмите могат да иновират, използвайки нови комбинации и разновидности на вложените в производството продукти.
- AfCFTA може да предизвика отклонения в търговията (trade diversion) към африканските държави за сметка на трети страни. Това може да увеличи относителната цена на износните стоки в континента, като стимулира допълнителни инвестиции, производство и заетост в експортноориентираните отрасли.
- Диверсификацията на търговията и преминаването към търговия с индустриални стоки ще поощрят дългосрочния икономически растеж на Африка. Във вътрешноконтиненталната търговия делът на индустриалните стоки и на стоките с по-висока добавена стойност е значително по-висок в сравнение с търговията на Африка с останалия свят. Насърчаването на вътрешноконтиненталната търговия може да генерира индустриална диверсификация и да катализира структурна трансформация на икономиките на континента.

Сред конкретните предвидени ползи (UNECA, 2019, р. 2) могат да бъдат открити:

- вътрешноконтиненталната търговия ще се увеличи с 52.3% (34.6 USD) в сравнение с базовия сценарий без AfCFTA;
- индустриалният износ на Африка ще нарасне с 53.3% (27.9 милиарда USD);
- реалните заплати ще се увеличават както за неквалифицираните работници в селскостопанския и неземеделския сектор, така и за квалифицираните работници, като се очаква малко преориентиране в заетостта от селскостопанския към неземеделския сектор.

За да бъдат осъществени всички тези ползи, наред с намаляването на митата е необходимо да се прилагат и допълнителни политики (например ограничаване на нетарифните мерки и трансакционните разходи). Така не само ползата от AfCFTA ще се увеличи максимално, но и ще се гарантира, че позитивите се разпределят равномерно и всички страни печелят. Освен това най-важните ползи от AfCFTA ще бъдат реализирани в дългосрочен план, тъй като Споразумението допринася за икономическото преструктуриране на африканските иконо-

мики към по-продуктивни индустриализирани и експортноориентирани отрасли и за подобряване на инвестиционния климат.

Както сегашният председател на съюза, египетският президент Абдел Фатах ал Сиси изтъква по време на срещата на върха на Африканския съюз през юли 2019 г.: „Очите на света са насочени към Африка. Успехът на AfCFTA ще бъде истинският тест за постигане на икономически растеж, който ще превърне в реалност мечтата на хората за благополучие и качество на живот“ (AU, 2019a).

Използвани източници

Abdel Jaber, T. (1971). A review article: The relevance of traditional integration theory to less developed countries. *Journal of Common Market Studies* 9 (3): pp. 254–267.

Ackerman, F. (2016). Evaluating Trade Treaties – Lessons from TTIP. In: *EU Trade Policy at the Crossroads: between Economic Liberalism and Democratic Challenges*, OFSE.

African Union. (2019a). Operational phase of the African Continental Free Trade Area is launched at Niger Summit of the African Union.

Press release of the 2019 Niger Summit of the African Union. Available at: <https://au.int/en/press-releases/20190707/operational-phase-african-continental-free-trade-area-launched-niger-summit>

African Union (2019b). Report on the African Continental Free Trade Area (AfCFTA), by H.e. Mahamadou Issoufou, President of the Republic of Niger and Leader on AfCFTA. Assembly/AU/4(XXX-II). Addis Ababa, Ethiopia.

Ali-Dinar, A. B. (ed). (1995). *External Trade, Debt and Resource Flows. Report on the economic and social situation in Africa*, ECA, Addis Ababa, pp 25–42.

Balassa, B. (1965). *Economic development and integration*. Centro De Estudios Monetario Latino-americanos. Mexico.

Haas, E. B., and P. C. Schmitter (1964). *Economics and differential patterns of political integration: Projections about unity in Latin America*. International Organization 18 (4): pp. 705–737.

Hosny, A. S. (2013). Theories of Economic Integration: A Survey of the Economic and Political Literature. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences* 2 (5) May 2013, pp. 133–155

International Monetary Fund (2018). *World Economic Outlook: Challenges to Steady Growth*. Washington, October 2018.

Inotai, A. (1991). *Regional integration among developing countries, revisited*. Policy, Research, and External Affairs Working Paper No. 643. Washington, D.C.: World Bank.

ITC (2019). Trade Map, ITC calculations based on UN COMTRADE Statistics, available at <http://www.trademap.org/>, last visited on 24.03.2019.

Kalenga, P. (2013). *Making the tripartite FTA work: issues and prospects*. Tralac Trade Law Centre.

Lipsey, R. G. (1960). The theory of customs unions: A general survey. *The Economic Journal* 70 (279): pp. 496–513.

Malhasyan, E. 1979. *Неоколониализъм – икономически действия и политически цели*. София: Партиздат.

Mathews, K. (2008). *Renaissance of Pan-Africanism: The AU and the New Pan-Africanists*. In J. Akokpari, A. Ndinga-Muvumba, & T. Murithi. *The African Union and its Institutions*. Auckland Park: Jacana Media Ltd.: pp. 25–41.

Mikesell, R. F. (1965). *The theory of common markets as applied to regional arrangements among developing countries*. In *International Trade Theory in a Developing World*, ed. Harrod and Hague. New York: St. Martin's Press.

Mlenga, K. (2012). *Assessing the Progress of Africa's Economic Integration in Light of the Establishment of the African Economic Community*. Academia.edu

Shao, G. (2019). What you should know about Africa's massive, 54-country trade bloc. CNBC – World Economy. Available at: <https://www.cnb.com/2019/07/11/africa-free-trade-what-is-the-afcf-ta.html>

Trade Law Centre (Tralac) (2018). African Continental Free Trade Area (AfCFTA) FAQs. Questions & Answers, Issue No. 1/2018. West Cape, South Africa.

Trade Law Centre (Tralac) (2019). The African Continental Free Trade Area: A Tralac Guide, 4th Edition, February 2019. West Cape, South Africa.

UN (2015). World Population Prospects – 2018 Revision. Available at: <https://esa.un.org/unpd/wpp/>, last visited on 2.03.2019.

UNECA (2010). Assessing Regional Integration in Africa IV. Enhancing Intra-African Trade. Addis Ababa.

UNECA (2019). The Case for the African Continental Free Trade Area: The AfCFTA, Africa's trade flows and industrialization. Addis Ababa, Ethiopia.

World Bank (2019). World Development Indicators. Available at <https://databank.worldbank.org>, last visited on 24.03.2019.

